

ԱՌԵՏԱԲԵՐ

«Ա.ՂԱ. ԵՍ ԶԵՂԻ ՄԵԾ՝ ՈՒՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԵՏԱՅԻՍ ԿՈՒՏԱՄ» : ՂՈՒԿ. Բ. 10

ՀԱՏՈՐ 34.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ. ՅՈՒԼԻՍ 11. 1876

ԹԻԻ 28

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ամերիկայի ազատեալ գերիները : — Դիշէնտորֆ : — Պրիւքսէլի մէջ արուեստահանդէս : — Երկամուշիք : — Մուհալիճէն նամակ մը : — Սուրբ հոգին ծաղր ընողներ : — Բնական փիլիսոփայութեան վրայ համառօտ դասեր : — Չարիքներէ ազատում : — Ամերիկայի հարկւրամեան արուեստահանդէսը : — Ամերիկայի մէջ դպրոցներ : — Աւետարեբը և նամակատուն : — Ծանուցում : — Այլևայլք : — Քաղաքական լուրեր : — Ելեմտական և առետրական :

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱԶԱՏԵԱԼ ԳԵՐԻՆԵՐԸ

ՅՈՐՄԷՆՔՏԷ Ամերիկայի մէջ քաղաքային պատերազմը դադարեցաւ, այն երկրին թէ կառավարութիւնը և թէ եկեղեցիները մեծ փութով կը ջանան կրթել և լուսաւորել ազատեալ գերիները, Որովհետեւ Ամերիկացիք վերցուցին գերութեան անազոնայն դրութիւնը, պատասխանատու եղան ազատեալներուն խնամ տանելու :

Կառավարութիւնը յատուկ մասնաժողով մը կազմեց անոնց խնամ տանելու, և այս ժողովին օժանդակութեամբ բացուեցան 61 դպրոց, արուեստից համար, 1,562 կիրակնօրեայ դպրոց, և 2,600 ուրիշ դպրոցներ, Այս դպրոցաց մէջ կան քանի մը հազար ուսուցիչք և 250,000 աշակերտք, Նաև ոչ սակաւ վարժարաններ հաստատուեցան նոյնպէս ազատեալ գերեաց համար, Ազատեալ գերեաց դատարակութեանը համար կառավարութիւնը 1865 էն մինչեւ 1871 աւելի քան 300,000,000 դահեկան ծախք ըրաւ : Կառավարութեան այս ջանքերէն զատ Ամերիկայի գրեթէ բոլոր եկեղեցիները մասնակից եղան այս գործին մեծ փութով : Պատերազմէն ի վեր հազարաւոր ուսուցիչներ զրկեցին ազատեալ գերեաց, և միլիոններով թալէրներ հանգանակեցին անոնց լուսաւորութեանը համար :

ԴԻՇԷՆՏՈՐՖ

Ամէն մարդ գիտէ թէ չուսինք Աւետարաններուն և առաքելոց թուղթերուն բուն օրինակները զորս ներշնչեալ մատենագիրք գրեցին, Մեր նոր կտակարաններն անոնց դրուածներէն օրինակուած են : Նոր կտակարանին գիրքերն անցեալ 18 դարուց մէջ շատ անգամ օրինակուեցան, և որովհետեւ զանոնք օրինակող մարդիկ ներշնչեալ չէին սխալներ սպրդեցան անոնց ձեռագիրներուն մէջ : Սակայն դիտուն մարդիկ աշխատեցան մեծ փութով ուղղել այն սխալները և որոշել սրբազան մատենագրաց, այն է առաքելոց և աւետարանչաց, բուն բառերը, և մեծաւ մատամբ յաջողեցան այս գործին մէջ, և ցուցուցին թէ բոլոր այն սխալները կարևոր բաներ չըլլալով երկբայելի ըրած չեն Նոր կտակարանին վարդապետութիւնները : Այս քննիչներուն ամենէն երեւելին էր Դիշէնտորֆ որ 1815ին ծնաւ Սաքսոնիա և 1874ին մեռաւ Լայպցիկ, Իր բոլոր կենացը մէջ ջանաց որոշել բուն բառերը զորս գործածեցին սրբազան մատենագիրք, Դիշէնտորֆ Յունարէն Նոր կտակարանէն 28 տարագրութիւն ըրաւ որոնց ութը քննական էին, և կը պարունակէին քաղաւածներ այլ և այլ ձեռագրաց շատերէն : Նաև Եօթանասնից թարգմանութեան և Վուլկադային քննական տպագրութիւններն ըրաւ : Շատ անգամ այցելութիւն ըրաւ Եւրոպայի այլևայլ քաղաքներուն, երեք անգամ ալ տրեւելք ճամբորդութիւն ըրաւ հնագոյն ձեռագիրներ գտնելու : Միշտ այնպէս յաջողութիւն գտաւ իր ջանքերուն մէջ, որ Փրեգերիկոս Կուլիէլ-

մոս Դ. թագաւորը 1855ին ըստ աւանոր. «Դուն գիւտեր ընելու նախաձեռնեալ ես, միշտ նոր բան մը կը գտնեմ» ուր որ նոր բան մը գտնել կարելի է :

Նոր կտակարանին չորս ամենէն հին և կարևոր ձեռագիրներէն երկուքը գտնուեցան Դիշէնտորֆի ձեռամբ : Դիշէնտորֆ ասոնց մին գտաւ Սինա լեռը վանքի մը մէջ, և Բուսիոյ կայսեր չնորհիւ կարող եղաւ հրատարակել զայն յօդուա գիտնոց :

Չարմանալի կերպով մը գտաւ միւս ձեռագիրը : Ասոր բնագիրն ըստ մասին քերտած և վրան ուրիշ գիրք մը գրուած էր : Մեծ ճարտարութեամբ ջնջեց նոր գրուածը, և քիմիական նիւթովք երևան հանելով հին գրուածը, կրցաւ կարգաւ : Նոր գրուածը ԺԲ. դարուն, իսկ հին գրուածը Ե. դարուն մէջ օրինակուած էր : 1852ին Բարիզու կայսերական մատենադարանին մէջ գտաւ ուրիշ ձեռագիր մը որ վեցերորդ դարուն մէջ գրուած էր, և կը պարունակէր Պօղոսի բոլոր թուղթերը :

Դիշէնտորֆ գիտցաւ նաև իր գիւտերէն օգուտ քաղել : Համբարութեամբ և ջանքով բաղդատելով այն հին ձեռագիրները կրցաւ որոշել բունը :

Իր վերջին կտակին մէջ կը գրէ. «Ես ուրիշ բան չփնտռեցի եթէ ոչ ճշմարտութիւնը. անոր առջև կրկնեցի ծնկուքներս» : Մեծապէս պարտական ենք Դիշէնտորֆի պէս գիտնոց աշխատութիւններուն, քանզի անոնց գիւտերուն միջոցաւ միայն կրնանք ստուգել թէ Աւետարանները զորս հիմա կը կարդանք՝ ըստ էութեան նոյն Աւետարաններն են զորս աւետարանիչք գրեցին :

ՊՐԻԻԲՍԷԼԻ ՄԷՋ ԱՐՈՒԵՍԱՀԱՆԴԻՍ

Տարւոյս յունիսի 15 էն մինչև հոկտեմբերի 1 մարդոց կեանքը և առողջութիւնը պահելու միջոցաց, գիւրութեանց և գործեաց վերաբեր-

եալ արուեստահանդէս մը պիտի ըլլայ Պրիւքսէլ: Այս արուեստահանդէսն է ընդ պաշտպանութեամբ Բեդգիոյ թագաւորին: Մասնաժողովներ հաստատուած են Անգղիա, Աւստրիա, Գերմանիա, Ամերիկա և ուրիշ երկիրներ ի նպաստ այս գործին: Ամերիկայի մասնաժողովին ատենապետն է Մր. Ուէյդ, Միացեալ Նահանգաց բարձրագոյն ատենին առաջին դատաւորը: Արուեստահանդէսին նպատակը կրնայ հասկցուիլ ցուցուելու բաներուն հետեւեալ բաժանումէն:

Ա. Աստիճան

1. Կարգ: Յամարի և ծովու վրայ հրդեհէ պահպանուելու գործիքներ:

2. Կարգ: Հրդեհներն իմանալու և իմացնելու գործիքներ, զորօրինակ հրդեհ ծանուցանող զանգակ, հեռագիր, այլովքն հանդերձ:

3. Կարգ: Հրդեհէ մարդ աղատելու գործիք:

4. Կարգ: Կազմած, գործիք և նիւթեր հրդեհ մարելու:

5. Կարգ: Հրդեհ մարելու համար մարդիկ և ուրիշ բաներ արագ տանելու միջոցներ:

Բ. Աստիճան

Այլևայլ տեսակ մեքենայք և գործիք ջրոյ վրայ կամ ջրոյ մէջ արկածներու առաջն առնելու, վտանգը նուազեցնելու և օգնութիւն մատուցանելու:

Գ. Աստիճան

Երկաթուղեաց վրայ արկածներու առաջն առնելու միջոցներ:

Դ. Աստիճան

Պատերազմի ատեն հիւանդաց եւ վիրաւորներոյ օգնելու միջոցներ:

Ե. Աստիճան

Ընդհանուր առողջութեան վերաբերեալ բաներու համար, ինչպէս է աղբանոցաց (լաղմ) և ջրմուղներու և աւաղաններու մարտութիւնը, տեղական կառավարութեանց կողմէն գործածուած միջոցներ:

Զ. Աստիճան

Այլևայլ արուեստներու և գործերու մէջ առողջութիւնը և կեանքը պահպանելու հնարք:

Է. Աստիճան

Ընտանեաց առողջութիւնը պահպանելու միջոցներ:

Ը. Աստիճան

Գործաւորաց և երկրագործաց առողջութիւնը պահելու միջոցներ:

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՔ

Սըր Ճօն Հօքշօ անուն Անգղիացին հաշիւ մը ընելով կը ցուցնէ թէ Անգղիա իր երկաթուղիներէն ինչ օգուտներ կը քաղէ: Այս մարդուն հաշուին նայելով հասարակութիւնն աւելի կը շահի երկաթուղիներէն քան երկաթուղեաց ընկերութիւնները: Սըր Ճօն կը ցուցնէ թէ ինչպէս վաճառներ և ճամբորդներ հասարակ կառքերով տանել և բերել աւելի սուղ կ'ըլլայ քան թէ երկաթուղեաւ: Եթէ, կ'ըսէ, այս օգուտն վրայ յաւելունք նաև ժամանակ շահելու օգուտը, կրնանք ըսել թէ Անգղիական աղագը իր երկաթուղիներուն շինութեան դրամագլխոյն վրայ տարին հարիւրին 10 կը շահի: Այս կերպով երկաթուղիները կ'աւելցունեն աղագոյն հարկատուութիւնը: Մր. Հօքշոյի հաշուին նայելով բաց ընկերութեանց շահէն, Եւրոպայի աղագը կը շահին երկաթուղիներէն տարին իր 300,000,000 լիրա: Ամէն երկաթուղի այնպէս շահաւոր չէ ինչպէս են երկաթուղիք Անգղիոյ ուր ժողովուրդը բազմամարդ է. բայց և այնպէս եթէ հաշուենք թէ երկաթուղիք օրչափ աւելցուցին այն երկիրներուն ստացուածոց արժէքը որոնց մէջէն կ'անցնին, վերի հաշիւը չափազանց պիտի չլծուի:

ՄՈՒՀԱԼԻՃԷՆ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Անցեալ շաբթու Պանտրմայի կողմը շրջադայութեան ատեն հանդիպեցայ Էրմէնի քէյ, որ Պանտրմայի դիմացն եւ անկէ երկու ժամ հեռու է: Այս գիւղին մէջ գտայ փոքրիկ աղջկանց դպրոց մը ընդ խնամով տիկին Էպրուսէի, որ Պանտրմայի հրդեհին պատճառաւ այս գիւղն եկած է եւ հոն կը բնակի: Այս տիկինը Էպրուսէի ի Պրուսա դալով, Միս Գլարբին դպրոցը գրեթէ տարւոյ մը չափ դաստիարակուած է: Տիկին Էպրուսէ իր վարժուհոյն նամակին սա խօսքէն « Ես քեզի սորվեցուցի որ դուն ալ գուրիները կ'ըթես » աղբուած ըլլալով, չորս աղջիկ տղայ առած է քովը եւ անոնց կարգաւ եւ ձեռագործ կը սորվեցունէ: Աշակերտներէն մէկը գիր ալ կը գրէր, եւ երեքը քիչ օրէն Աւետարան կարդալու կարող պիտի ըլլան: Ցաւալի է որ այս գիւղին մէջ միայն չորս ընտանիք կան որ շաբաթը 40 փարա տալով կը յօժարին իրենց դասակները դպրոց դրիւն: Վարժուհին աշակերտներէն առած թոշակէն դատ ուրիշ վարձք չունի, եւ այս չնչին դուստրն ալ կ'առնէ ոչ թէ կարօտութենէն այլ ուսման յարգը ճանչցնելու համար:

Այսու առթիւ բոլոր աշակերտաց եւ աշակերտուհեաց կը յիշեցնեմ որ իրենց վարժապետաց եւ վարժուհեաց խնկական նպատակն է « առաջանել որ « բէժերու » « բէժեն »:

Թ. Յ. Բ.

Մուհալիճ, յունիս 14, 1876

ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻՆ ԾԱՂԲ ԸՆՈՂՆԵՐ

Քանի մը ամիս է որ Սուրբ Հոգին մասնաւորապէս կը գործէ տեղւոյս Աւետարանական ժողովուրդին մէջ: Զոմանս կը յանդիմանէ իրենց մեղքերուն համար, եւ զայս կը միտնարէ մեղքերուն ծանր բեռնէն ազատելու ճամբայ ցուցունելով: Մեր համազգի եղբարք, փոխանակ իրենց Բողոքական եղբարց պէս Սուրբ Հոգւոյ մասնաւոր ներգործութիւնը խնդրելու, սկսան ծաղրաբանութեամբ արհամարհել զԲողոքական: Զարմանք կուտայ մեզի տառնց խորին աղիտութիւնը իրենց կրօնքին վրայ: Ամէն օր անոնք աղօթք կ'ընեն Սուրբ Հոգի առնելու համար, ըսելով. « Տուր մեզ զՀոգիդ քո սուրբ . . . որպէս զի եւ մեք խաղաղացեալք յամենայն աշխարհական սահեցմանց, լիցուք տաճար եւ բնակարան Աստուածային շնորհաց . . . » Եթէ անոնք յոյս չունին որ ստանան Սուրբ Հոգին, եւ նոյն ատեն կ'աղօթեն եւ կը հայցեն զայն առնելու, միթէ Հոգին սուրբ ծաղր ըրած չէն ըլլար: Մինչեւ որ Սուրբ Հոգին մեզ զգործողը եւ զարթնեցողը ըլլար եւ չարժէ զայն ապաշխարութեան, անհնարին է որ այն մարդն ապաշխարէ: Մեր համազգիք ծոմապահութեամբ կը հաղորդուին ցուցնելով թէ ապաշխարած են: Անկարելի է որ մէկը հաղորդուի առանց ապաշխարելու, ուստի կ'ըսուի. « Մի ոք յապաշխարողաց . . . մերձեցի յԱստուածային խորհուրդս: » Արդ եթէ Սուրբ Հոգին դպած չէ ատենց մեղսալից սրտերուն, ատենց ցուցուցած ապաշխարութիւնը կեղծիք է, եւ ըսել թէ առանց Հոգւոյն սրբոյ օգնութեան կ'ըլլայ ապաշխարութիւն Սուրբ Հոգւոյն գործն ուրանալ է:

Եթէ Բաղիշու Հայ եղբարք եւ իրենց քարոզիչ վարժապետը կը հաւատան որ Աստուած Սուրբ Հոգին իրենց կուտայ, բայց Բողոքականներուն չի տար, թող այնպէս հաւատան. Քրիստոս ամէն մարդոց համար մեռաւ, եւ խոստումնք ըրած է իւր Հոգին առանց խտրութեան սլար՝ դեւելու անոնց որ կը խնդրեն:

Քարոզիչ վարժապետն եւ իւր ունկընդիւրք որչափ որ անհաւատ են Սուրբ Հոգւոյ Բողոքականաց տրուելու մասին, նոյնչափ դիւրահաւան են թէ Սուրբ Հոգին անզոյս, անչունչ եւ անչարժ պատկերաց մէջ կը բնակի: Սուրբ Հոգին երբ մար-

դոց սրտին մէջ կուգայ, հը յանդիմանէ, հը խրատէ եւ հը մխիթարէ. պատկերին մէջ ինչ գործ կը տեսնէ: Սուրբ հոգին մեղաւորին սրտին հետ կը խօսի. պատկերին ինչ բանին հետ կը խօսի: Հոգւոյն սրբոյ դէմ հայհոյութիւն է զանկա անշունչ եւ անհոգի տարերքի մէջ բանտարկեալ դաւանիւ: Քարոզիչ վարժապետը կ'ուսուցանէ թէ Սուրբ հոգին պատկերի միջոցաւ կը խօսի մեզի: Ինչ կը խօսի, կամ ո՞վ լսած է երբէք պատկերէն ձայն մը: Կը պահանջենք որ վարժապետը հաճի զայս ցուցունելու: Եթէ Հայ եղբարք իրենց մէջ չունին Սուրբ հոգի եր խօսի իրենց, եւ այս պատճառաւ կը կարօտին որ պատկերի միջոցաւ խօսի, ուրեմն ինչո՞ւ ժամուս մէջ կ'աղօթեն. « Տուր մեզ զհոգիդ քո սուրբ: » Մեծ ցաւ է մեզի որ քարոզիչ վարժապետը կը յանդիմանայս ծաղրել եւ արհամարհել օրհնեալ Սուրբ հոգին, ու չարչրկել Աստուծոյ խօսքը իւր ունկնդրաց առջեւ: Հոգեւէր Առաջնորդ ալ չկայ քաղաքիս մէջ որ քննէ վարժապետին արտաբեր խօսքերը. ուստի վարժապետը ինչպէս ուզէ այնպէս կը վարդապետէ անխիղճ հոգիով:

Բաղէշ, յունիս 6, 1876

Ս. Դ.

ԲՆԱԿԱՆ ՓԻԼՍՈՓԱՅԻՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ
ՀԱՄԱՌՈՑ ԴԱՍԵՐ
Դաս ԻԱ.

Հարգած. Եթէ ջուրին մէջ քար մը նետես, ջուրն ինչ կ'ըլլայ:
Պարտաւոր. Իսկոյն ջուրին երեսը բոլորակ մը կը ձեւանայ, անմիջապէս ետքը ուրիշ բոլորակ մը մեծ քան զառաջինն, ապա ուրիշ մը քան զայն մեծ, եւ այսպէս հետզհետէ կ'աւելնան ետքինը քան զառաջինը մեծ համակեդրոն բոլորակներ, մինչեւ որ ջուրին շարժումը կը դադրի:
Հ. Երբ ժամացոյցը կը զարնէ, օդին մէջ ինչ կ'ըլլայ:
Պ. Երբ ժամացոյցը կը զարնէ, օդը հընչող տեղւոյն բոլորակքը կ'ընէ ճիշդ այն չարժուած, զոր ջուրը կ'ընէ իր մակերեւութին այն տեղւոյն բոլորակքը ուր քար մը կը նետուի:
Հ. Երբ օդին մէջ ձեւացած բոլորակները հետզհետէ ընդարձակուելով վերջապէս անոնց մին աւանջիդ կը հասնի, ինչ կ'ըլլայ:
Պ. Ժամացոյցին զարնէն ինծի զգալի կ'ըլլայ, կամ թէ ըսեմ, ժամացոյցին ձայնը կը լսեմ:
Հ. Ուրեմն ինչ է ձայնը:
Պ. Ձայնն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ օդը որ աւանջին կը զարնէ:
Հ. Օդին բոլորակաձեւ շարժումներն ինչ կը կոչուին:

Պ. Օդին ճշմարտեքը կը կոչուին:
Հ. Ուրեմն որպէս զի ձայն լսուի, ինչ հարկաւոր է:
Պ. Երկու բան հարկաւոր է, օդ եւ աւանջ:
Հ. Ուստի զիտցուած է թէ ձայնի համար օդ հարկաւոր է:
Պ. Բնագէտը ապակեղէն անոթի մը մէջ փոքր զանգակ մը կ'աղծելով, գործիքով մը ամանին մէջէն օդը հանելէն ետքը զանգակը երեւցուցած են, եւ ձայն լսած չեն: Ասկէ զիտցուած է թէ ուր որ օդ չկայ ձայն չ'ըլլէր:
Հ. Եթէ տեղ մը թնդանօթ արձակուի, այն տեղէն քանի մը մղոն հեռուն գտնուող մարդ մը ձայնը կը լսէ այն վայրկեանին որ թնդանօթը կ'արձակուի:
Պ. Չի լսեր:
Հ. Ինչո՞ւ համար չի լսեր:
Պ. Վասն զի օդին ալիքները, որ թնդանօթին արձակուելէն յառաջ կու գան, քիչ մը ժամանակ ետքը կը հասնին հեռուն կեցող մարդուն աւանջին:
Հ. Թնդանօթին ձայնը մարդուն աւանջին հասցնողն ինչ է:
Պ. Օդն է:
Հ. Ուրեմն ինչ կրնանք կոչել օդը:
Պ. Հաղորդչ ձայնի:
Հ. Ինչ է պատճառ որ զանգակի մը ձայնն աւելի որոշ կը լսենք, երբ զանգակէն դէպի մեզ հով կը փչէ:
Պ. Վասն զի զանգակէն դէպի մեզ փչող հովն օդին ալիքներէն մեծ մաս մը կը բերէ մեր աւանջներուն:
Հ. Երբ հովը հակառակ ուղղութեամբ կը փչէ, զանգակին ձայնն ինչպէս կու գայ:
Պ. Երբ տակաւ կու գայ, երբեմն ձայն բնաւ չենք լսեր:
Հ. Յիշեալ դէպքին մէջ զանգակին ձայնն ինչո՞ւ համար տակաւ կու գայ:
Պ. Վասն զի հովն օդին ալիքներուն գրեթէ բոլորը մեր աւանջներէն մէկդի կը տանի:
Հ. Եթէ երկու քար իրարու զարնես ջուրին մէջ, եւ աւանջներդ ջուրին մէջ ըլլան, այն հարուածին ձայնը կրնաս այնպէս յստակ լսել, ինչպէս կը լսէիր, եթէ հարուածը օդին մէջ ըլլար:
Պ. Կրնամ:
Հ. Ասկէ ինչ կը ցուցուի:
Պ. Կը ցուցուի թէ ջուրը ձայնի աղէկ հաղորդիչ է:
Հ. Ո՞րն աւելի հաղորդիչ է ձայնի, օդը թէ ջուրը:
Պ. Ջուրը:
Հ. Ինչպէս կրնաս ապացուցանել զայս:
Պ. Եթէ մարդ մը ջուրին մէջ զանգակ մը հընչեցնէ, եւ ուրիշ մը հեռուն աւանջը ջուրին մէջ դնելով մտիկ ընէ, զանգակին ձայնն աւելի ուժգին պիտի գայ մարդուն աւանջին, քան եթէ զանգակը նոյն ուժգնութեամբ օդին մէջ զարնուէր, մարդուն աւանջն ալ ջուրէն դուրս ըլլար:
Հ. Եթէ աւանջդ սեղանին մէկ ծայրին վրայ դնես, եւ մարդ մը գնդասեղով սեղանին միւս ծայրը քերէ, այն քերման ձայնը կը լսես:
Պ. Այո, եւ չառ յստակ կը լսեմ:
Հ. Ասկէ ինչ կը ցուցուի:
Պ. Կը ցուցուի թէ փայտն ալ ձայնի աղէկ հաղորդիչ է:

Հ. Ինչ է պատճառ որ յառաջ քան զմարդիկ անասունք կը թուին խմանալ թէ երկրաշարժ պիտի ըլլայ:
Պ. Վասն զի անասունք զուլանքը գետնին աւելի մօտ ըլլալով, երկրիս խորերուն մէջ երկրաշարժին դրոշմանն աւելի շուտ կը լսեն:
Կ. Ասկէ ինչ կը ցուցուի:
Պ. Ասկէ ալ կը ցուցուի թէ երկիրս աղէկ հաղորդիչ է ձայնի:
Հ. Կրնաս պատմել թէ երկրիս ձանի աղէկ հաղորդիչ ըլլալը գիտնալէն ինչ օգուտ յառաջ եկաւ:
Պ. Երբ տարիներ առաջ Յունաստանի մէջ պատերազմ կար, Յոյնք կը կուռէին Թուրքաց դէմ: Յունաց Միսոլոնկի կոչուած քաղքին մէջ աշտարակ մը կար, եւ Յոյներէն բաւական անձինք Թուրքաց ձեռքէն ազատելու համար հոն ապաւինած էին: Թուրքերը գալով կը ջանային կործանել այն աշտարակը: Աշտարակին մասնին մէջ մեծ քանակութեամբ վառօդ կար զինուորաց համար: Թուրքերը բաւական ժամանակ աշտարակը կործանելու ջանալէն ետքը մեկնեցան, որպէս թէ ետ կեցած էին իրենց խորհուրդէն. բայց աշտարակէն քիչ մը հեռուն սկսան ծակ մը բանալ, եւ Յոյնք չէին գիտեր թէ ինչ նպատակաւ այն ծակը կը բանային Թուրքերը: Վերջապէս Յունաց մէջէն մէկը մաւրաբերք թէ Թուրքերը վառօդին մառաւնը հասնելու համար ձամբայ կը բանային, եւ կը խորհէր որ, եթէ մառաւնէն մինչեւ ծակին բերանը պատրոյգ դնելով, ծակին բերանը պատրոյգին կրակ տային, կրակը մինչեւ մառաւնը հասնելով կրնար վառօդը փռնկեցնել, եւ աշտարակը մէջի մարդերովն օդը հանել:

Հ. Յոյք ինչ ըրին:

Պ. Մառաւնին մէջտեղն իրարու վրայ քարեր դրին սիւնաձեւ, այն սիւնաձեւ դէպին վրայ ալ չորս մանր քարեր դրին այնպէս որ այս մանր քարերը գետնին թեթեւ շարժումէն կրնային երերալ. յետոյ սկսան զանոնք զգուշութեամբ դիտել: Երբ այն քարերուն երերալը տեսան, հասկըցան թէ փորելը մառաւնին մօտեցած էր, եւ իսկոյն աւանջ դնելով գետնին մըտիկ ըրին թէ որ կողմէն կու գար ձայնը: Այսպէս հասկնալով ձայնին ուղղութիւնը, մառաւնին մէջ նոյն ուղղութեամբ ծակ բացին, եւ շուտով հասան պատրոյգին, եւ մէկդի առին անոր մէկ մասը: Թուրքերը չգիտնալով այս բանը, ծակին բերանէն կրակ տուին պատրոյգին, բայց կրակը մինչեւ մառաւնը չհասաւ, եւ աշտարակին վրաս չեղաւ: Յետոյ Թուրքերն ուրիշ կողմէ ծակ մը բանալով նոյն փորձն ըրին, բայց Յոյնք դարձեալ խմանալով, ի դերեւ հանեցին անոնց փորձը, եւ Թուրքերը վերջապէս յուսահատուելով ետ կեցան այն կերպով աշտարակը կործանելու ջանքէն:

ՉԱՐԻՔՆԵՐԻ ԱՉԱՏՈՒՄ

2.

Արդէն տեսանք այն մարդոց կարծիքը կամ սկզբունքը որ մարդիկ չարիքէ ազատելու գլխաւոր միջոց կը համարին նիւթական յաջողութիւնը, և ցուցուցինք թէ այս միջոցը, թէև օգտակար է, սակայն անբաւական է:

Հիմա պիտի քննենք ուրիշ դաս մը մարդոց սկզբունքը: Այս մարդիկ են թաղերէնով թէ չարեաց աղբիւրը աղիտութիւնն է, մարդիկ անոնցմէ ազատելու համար գլխաւորապէս մտքի մշակութեան հոգ կը տանին:

Այս սկզբունքը բարձրագոյն և մարդուս բնութեանը յարմարագոյն է քան առաջինը: Առաջին սկզբունքը պաշտպանողներուն նայելով, մարդքիչ գերազանց է քան զանասունս: Արդարև մարդ աւելի կատարեալ է քան ուրիշ շնչաւորները, բայց և այնպէս մեծաւ մասամբ անասուն է, և անոր ամենէն մեծ պիտոյքը նիւթական կամ ֆիզիկական են: Վերջին սկզբունքը պաշտպանողներուն նայելով, մարդ կը նկատուի իբրև իմացական էակ մը, որուն էական յատկութիւնները և վարքը, թէպէտ փոքրի շատէ ազդեցութիւն կ'ընդունին անոր ֆիզիկական որակիւթեանէն, բայց բոլորովին այն որակիւթեան իշխանութեանը ներքև չեն: Ըստ վերջին սկզբան, անհատներ եւ ազգեր տկարացնող և ապականող չարութեանց աղբիւրը աղիտութիւնն է մանաւանդ քան ազբաւորութիւնը: Ուստի և այս սկզբունքը պաշտպանող անձինք կը ջանան ժողովուրդը կրթել: Անոնց նպատակն է հետազոտութեան ոգի մը արթնցնել և տեղեկութիւններ տարածել ժողովրդոց մէջ: Մասնաւոր փոյթ ունին ազգային դպրոցաց և գերազանց գրականութեան: Ի դրո՞ք կը դնեն ամէն կարելի միջոց որով ընդհանուր ժողովուրդը կրնայ գիտութիւն ստանալ և անոր մտաւոր կարողութիւնները կը բացուին և կը զօրանան:

Իսկայլ մարդ մը չի կրնար ընդգլխմանալ այսպիսի ջանքերու, ընդ հաւաքական պարտի օգնել զանոնք աւելցնելու և կատարեալ ընելու: Տգիտութիւնն անտարակոյս շատ չարու-

թեանց աղբիւր է, և ամէն մարդասէր անձ պարտի դպրոցներու, գրականութեան, ընթերցարաններու, հասարակաց գրաստաններու միջոցաւ և ուրիշ ամէն կարելի կերպով ջանալ ժողովուրդը լուսաւորելու և անոր մտաւոր կարողութիւնները զարգացնելու:

Սակայն և այնպէս մեծ սխալման մէջ կ'ընանք, եթէ մարդիկ և հասարակութիւններ չարիքներէ ազատելու համար մեր բոլոր ջանքը կու տանք մտքի լուսաւորութեան: Այս անկէ յայտնի է որ չարեաց մեծագոյն մասին աղբիւրը աղիտութիւնն չէ: Եթէ աղիտութիւնն ըլլար աղբիւր, մարդիկ իրենց աղիտութեան աստիճանին համեմատ պիտի ըլլային չար, և իրենց գիտութեան աստիճանին համեմատ՝ առաքինի: Եթէ չարեաց գլխաւոր աղբիւրը աղիտութիւնն ըլլար, մարդիկ իրենց լուսաւորութեան աստիճանին համեմատ առողջ բանին սկզբանցը համաձայն պիտի վարուէին, և պիտի ընէին ինչ որ բարի է և ուղիղ, որչափ որ կարօղ են բարին և ուղիղը ճանչնալ: Ընթերցողներէն կը խնդրենք գիտել և տեսնել թէ արդարև այսպէս է: Թող իւրաքանչիւր ուր քննէ իր կեանքը և դատէ, միթէ աղիտութեան՞ յառաջ եկած է այն չարեաց մեծագոյն մասը զոր ինք գործած է: Ո՞ր կրնայ պնդել թէ որչափ բարի բան որ գիտացաւ դործեց: Միթէ բռնաւորաց բռնութիւնը եւ հարստահարութիւնը լոկ աղիտութեան արդիւնք են: Թագաւորը կամ իշխանը որ կը հարստահարեն եւ կը կեղեքեն իրենց հպատակները որպէս զի ամէն տեսակ զեղխութիւն վայելեն, և այսպէս կը մեղանչեն ընդդէմ Աստուծոյ և մարդկան, միթէ այսպէս կ'ընեն վասն զի չեն գիտեր թէ որչափ չար է իրենց ընթացքը: Միթէ հառաքանութիւնները վրդովող նենգութիւնք, մոլութիւնք, սճրագործութիւնք գլխաւորապէս աղիտութեան՞ յառաջ կու գան: Միթէ հպարտութիւնը և վառասիրութիւնն իրենց դէշ պատուներ կը բերեն, խաբէութիւնը և նախանձը կը թիւրեն հասարակութիւնները, վասն զի այն մարդիկ, որ այս կրկն անձնատուր են, չեն գիտեր որ այն բաները չարութիւն են, այլ զանոնք բարի կը համարին: Միթէ գինեմոլը կը խանդաւէ իր տունը և կը կործանէ ինքզինք, վասն զի ազգէն է արբեցութեան չարութեանը: Միթէ ազահը որ կը կեղեքէ սյրին և որբը կը կարծէ թէ

գողիկ՞ դործ մը կ'ընէ: Մարդիկ որ իրենց, իրենց ընտանեաց, իրենց ընկերներուն և հասարակութեան այնչափ չարիք կը հասցունեն, միթէ չեն գիտեր թէ ինչ կ'ընեն: Անշուշտ գիտեն: Ամէն մարդ գիտէ թէ մարդոց չարութիւնն անոնց աղիտութեան աստիճանին համեմատ չէ: Ամէն երկրի մէջ կը գտնուին հազարաւոր մարդիկ որոնց գիտութիւնը շատ քիչ է, իսկ առաքինութիւնը՝ ծանօթ ամենուն: Ընդհակառակն կը գտնուին ամէն երկրի մէջ հազարաւոր ուսեալ մարդիկ որ իրենց մտաւոր կարողութիւնները կը գործածեն խաբելու, զրկելու և կեղեքելու ուրիշներ: Ուսեալ մարդոցմէ ոմանք նշանաւոր եղած են իրենց անագորոյն փառասիրութեանը, իրենց անիրաւ գործերուն և իրենց անհնարին անձնասիրութեանը համար: Տգիտութիւնն է արդարև աղբիւր չարեաց, բայց ոչ անոնց մեծ մասին և ամենէն սոսկալի տեսակներուն: Ապա բաւական չէ սորվեցնել մարդոց թէ ինչ է ճշմարիտ և սուրբ և բարի: Մարդիկ ոչ այնչափ կարօտ են սորվելու թէ ինչ է ճշմարիտը, շիտակը և բարին, որչափ յօժար և պատրաստ ըլլալ ընդունել ճշմարիտը և գործել բարին: Դիցուք թէ ամէն կարգէ և աստիճանէ մարդ բոլոր այս տէրութեան մէջ այսուհետև որչափ բարի բան որ գիտէր՝ ընէր: Ի՞նչ զարմանալի փոփոխութիւն պիտի տեսնուէր: Ո՞չ ապաքէն Թուրքիոյ պիտի ըլլար գրեթէ երկրաւոր դրախտ մը: Պատմութիւնը կը հաստատէ այս վարդապետութիւնը: Հին Յոյնք մտաւոր զարգացման բարձրագոյն աստիճանը հասան, բայց չարիքն այնչափ բազմացաւ անոնց մէջ որ իսպառ կործանեցան իրենց բարձրութեանէն: Հռոմայեցոց մտաւոր զարգացումն ալ չկրցաւ զանոնք պահել: Արդի գիտութեանց գիտերը կը գործածուին այսօրուան օրս եւրոպայի և Ամերիկայի մէջ ըմպելիք գեղելու, ուսեղիք խարդախելու, գեղարայք տկարացնելու և տեսակ տեսակ չարիք հասցնելու մարդոց:

Բարի է ուսուցանել մարդոց թէ ինչ է ճշմարիտ և բարի և ուղիղ, բայց եթէ քան զայս աւելի բան մը չեն ըներ մարդիկ, չարեաց մեծագոյն մասը չի վերնար: Ամենէն մեծ խնդիրն է թէ ինչպէս պէտք է համադրել մարդիկ ճշմարիտն ընդունելու եւ գործելու բարին զոր արդէն սորված են:

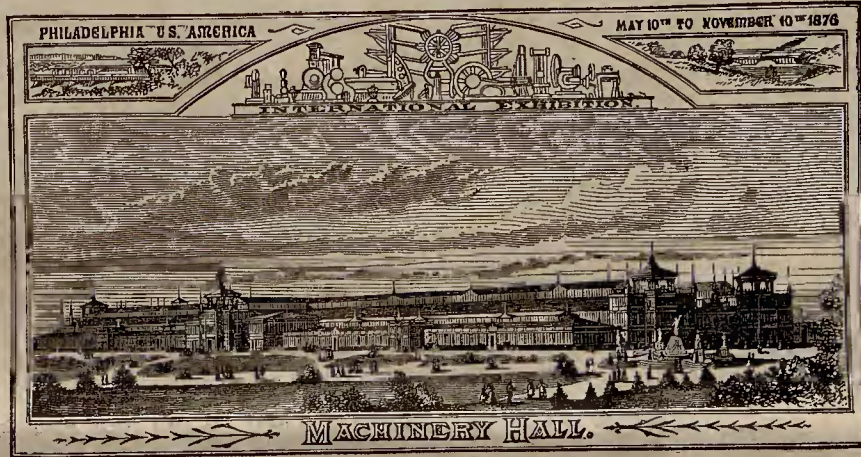
ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՆ
ԱՐՈՒՆԵՍԱՀԱՆՌԵՍԸ

2.

Այս պատկերը կը ցուցնէ ուրիշ մէկ շէնքը Ֆիլատէլֆիոյ արուեստահանդէսին, որ թերեւս այցելուաց շատերուն համար աւելի ուշադրութեան արժանի պիտի ըլլայ: Պատկերին մէջ ցուցուած շէնքը 1,402 ոտք երկայն և 360 ոտք լայն է, և կից է ուրիշ շէնքի մը որ 240 ոտք երկայն և 260 ոտք լայն է: Երկու շէնքը միանգամայն կը բռնեն իբր 52 արտավար տեղ: Այս շէնքին մէջ կը ցուցուին ամենէն զարմանազործ և ճարտարարուեստ մեքենաներ որ աշխարհիս այլևայլ կողմերէն զրկուած են: Հոս կը գտնուին ոչ միայն մեր դարուն կատարելագործեալ մեքենաները, այլ և անցեալ դարուց կոշտ և անպաճոյճ մեքենաները, որ տակաւ զարգացում առնելով այժմու կատարելութեան աստիճանի հասան: Յիշեալ շէնքին բոլոր մեքենաները շատ ազդու կերպով կը ցուցնեն թէ ինչպէս մարդկային միտքը գերիվերոյ եղաւ բնութեան և բնական զօրութեանց, և թէ ինչ համբերութեամբ ու յարատեւութեամբ յաղթութեան մեծամեծ արգելքներ:

Վերայիշեալ շէնքին մէջտեղը կայ մեծ շոգեշարժ մեքենայ մը որուն շինութեանը գործածուած է իբր 510,000 քաշ մետաղ: Մեքենան ունի 1,400 ձիու զօրութիւն: Այս մեծ շոգեշարժ մեքենան կը դարձնէ միւս բոլոր մեքենաները: Այն օրը որ արուեստահանդէսը բացուեցաւ, մեծ մեքենան շարժելու պատիւը արուեստաւ Միացեալ Նահանգաց Նախագահին:

Որովհետեւ մեր թերթին անձկութիւնը չի տանիր յիշեալ մեքենաներուն շատերը յիշել բաւական կը համարինք յիշել միայն երկուքը որ թերեւս կարևորագոյններն են միւս ամենուն մէջ, քանզի սերտ կապակ-

ՄԱՔԻՆԱՆԵՐՈՒ ՅԱՏԿԱՑԵԱԼ ՇԷՆՔԸ

ցութիւն ունին մարդկային ազդին յառաջադիմութեանը հետ ի մասին քաղաքակրթութեան:

Տպագրութեան վերաբերեալ այլևայլ տեսակ մամուլները կարգադրուած են, և երկու ծայրերուն մամուլները կը ցուցնեն թէ աշխարհը մէկ ու կէս դարու մէջ ինչ մեծ յառաջադիմութիւն ըրած է: Մէկ ծայրը կը կենայ հասարակ և կտրած մամուլ մը անզարդ և անշուք: Մամուլն ինքնին ուշ գրաւելու բան մը չունի, բայց բիւրուոր մարդիկ արտաքին կարգի հետաքրքրութեամբ պիտի նային այս անպաճոյճ մեքենային, քանզի բուն այն մամուլն է զոր բանեցնելու համար երկերէն Բենիամին Փրանքլին 148 տարի առաջ այնչափ աշխատեցաւ և քրտնեցաւ: Հիմա տեսնենք մամուլը շարքին միւս ծայրի մամուլը որ այն հին մամուլէն հեռո՛հեռո՛ք զարգանալով կը գործէ գրեթէ այնպիսի ճարտարութեամբ որ մարդու միայն յատուկ է: Թերթ մը տպելու հարկաւոր ամէն գործ այս մեքենային միջոցաւ կը կատարուի: Նախ մեծամեծ տուամորներ, այսինքն բոլորած թուղթեր կան: Իբր 400 քաշ կուգայ ասոնց իւրաքանչիւրը, որ, եթէ բացուի, իբր 5½ մղոն երկայն է, և Ամերիկայի ու Եւրոպայի ամենէն մեծ լրագրէն 6,500 օրինակի համար բաւական է: Այս մեծ տուամորը բացուելով կ'անցնի երկու գլաններու մէջտեղէն որ իրարու վրայ են իբր երկու մատնաչափ իւրարմէ հեռու: Այս գլանները ջրով

այնպէս որ թուղթին երկու երեսն ալ կը թրջի տպագրութեան համար: Յետոյ թուղթը կ'ելլէ դէպ ի մամուլը: Կաղապարները (ֆորմները) դրուած են գլաններու վրայ որ կը դառնան և ճարտարագործ մեքենայով մը բաւական մեղմ կ'առնեն: Թուղթը կ'անցնի նախ երկու գլաններու մէջտեղէն որոնց մէկուն վրայ են լրագրին մէկ կողմին կաղապարները, իսկ միւս գլանը ողորկ է: Երբ թուղթը այս երկու գլաններուն մէջտեղէն կ'անցնի, մէկ կողմը կը տպուի: անկէ անմիջապէս կու գայ այս երկու գլաններուն նման ուրիշ երկու գլաններու, և երբ անոնց մէջտեղէն ալ կ'անցնի լրագրին միւս կողմը կը տպուի: Թուղթը յառաջ խաղաղով կու գայ մեքենային ուրիշ մէկ կողմը ուր թերթերը կ'արուելով կը գիզուին տախտակի մը վրայ: Այս մամուլը շոգեով կը շարժի և մէկ ժամու մէջ իբր 16,000 օրինակ ամբողջ լրագիր կը տպէ: Առաջին շոգեշարժ մամուլը շինողն եղաւ Լընտըն Թայմը լրագրին այժմու տիրոջը հայրը որ, 1814 մայիս 29 թերթին մէջ ուրախակից ըլլալով Անգլիական ազգին այս նոր գիւտին համար, որ արդարեւ տպագրութիւնը հնարութեան ի վեր ամենէն մեծն է այս արուեստին մէջ, կ'ըսէ. «Ընթերցողն ունի իր ձեռքը շոգեշարժ մամուլ տպագրուած հաղորատու օրինակներէն մին: Որպէս զի ժողովուրդը հասկնայ այս հնարքին մեծութիւնը, կ'իմացնենք որ, գրաշար-

ու շոգեով լեցուն են, և ծակոտկէն: Իւրաքանչիւր գլան ծածկուած է երեք խաւ բարակ բրդէ կտաւէ (ֆանէլ), որ գլանին ծակերէն ելած խոնաւութիւնը ծծելով կը թրջի: Թուղթը դէպ ի տպագրութեան մամուլը երթալու ճամբուն վրայ կ'անցնի այս գլաններէն մէկուն տակէն և միւսին վրայէն,

ները կաղապարները չարեւէն ետքը գրեթէ ուրիշ գործ չունին, եթէ ոչ այս անգամ մեքենային գործողութեանը վրայ հակել: Մեքենային այնչափ պէտքէս շարժումներն այնպէս արագ կը կատարուին որ 1,100 երես կրնայ տպուիլ մէկ ժամու մէջ:» Այսպէս էր 1841ին. հիմա այս մեքենաներն այն աստիճան կատարելագործուած են որ, փոխանակ 1,100 երեսներու, կրնայ 32,000 երես, կամ 16,000 ամբողջ լրագիր տպուիլ մէկ ժամու մէջ:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՁ ԴՊՐՈՑՆԵՐ

Ամերիկայի հարկւրամեան արուեստահանդէսին մէջ մասնաւոր տեղ մը տեղեկանութեան գալոցաց: Ամերիկայի բոլոր վարժարաններուն և դիտութեանց դպրոցներուն, նաև հասարակաց դպրոցաց շէնքերուն նմանութիւնները կամ կաղապարները կը ցուցուին հոն: Նոյնպէս իւրաքանչիւր քաղքի և երևելի դիւղերու նախնական դպրոցաց ամենէն ընտիրներուն կաղապարները: Նոյնպէս բոլոր այս դպրոցաց ներքին երևոյթը և կարգադրութիւնները կը ցուցուին: Քան զսոսա աւելի կարևոր բաներ կը ցուցուին հոն, այսինքն իւրաքանչիւր քաղք և դիւղ զրկած է հատոր մը գիրք որուն մէջ ցուցուած են տեղւոյն դպրոցներուն աշակերտաց դործքերը ուսման այլևայլ ճիւղերուն մէջ: Բարձրագոյն դպրոցաց հաստիքները քանի մը հատ են: Այսքերուք այսպէս պատահութիւն կ'ունենան կարճ ժամանակի մէջ տեսնել բոլոր երկրին ընտրեալագոյն դպրոցաց ընթացքը, և այնպէս դաստիարակութեան այլևայլ եղանակները քննել և բաղդատել:

Իր դպրոցները կատարելագործել ամէն աղբի ժողովրդեան գլխաւոր մէկ նպատակն ըլլալու է, և այս նպատակին շատ աղէկ կրնայ հասնուիլ երբ կը թուութեան այլևայլ եղանակները դիւրաւ կը բաղդատուին, այնպէս որ ամէն ժողովուրդ կրնայ իր դպրութեան պակասութիւնները մերժել, և ընդունիլ ուրիշներուն լաւ դրութիւնները: Անտարակոյս շատ օգուտ յառաջ պիտի գայ, եթէ ժամանակ ժամանակ Հայոց փորձառու վարժապետները ժողովը ընելով խօսին դաստիարակութեան վերաբերեալ խնդրոց վրայ, և իրարու փորձառութեան օգուտ քաղեն:

Ա. Ի. Ե. Տ. Ա. Բ. Ե. Բ. Ե. Բ.

Ամէն անգամ որ Աւետարանները ծրարներու մէջ դրուելու և նամակատուն դրուելու համար կ'աղուելու կը պատրաստուին, հաւատարիմ անձ մը զանոնք նորէն ցուցակներուն հետ կը բաղդատէ, որ իւրաքանչիւր տեղւոյ Աւետարաններուն մէջ թուոյ կամ լեզուի կողմանէ սխալմունք եղած չըլլայ: Ծրար մը չերթար նամակատունը, մինչև որ երկու անձինք Համբարն անոնց մէջ դրուած Աւետարանները: Այս պատճառաւ շատ կը զարմանանք երբ կը լսենք թէ ծրարներուն մէջ սխալմունք եղած են լեզուի կամ թուոյ կողմանէ:

Անցեալ օր այս շփոթութեանց մէկուն պատճառը հասկցանք: Նամակատունը դացած ըլլալով, հոն տեսանք որ նամակատան դրագիրներն Աւետարանի ծրարներէն ոմանք բանալով դրած էին սեղանի մը վրայ ստուգելու համար թէ թերթերուն թուոյն համեմատ փուլ փակցում էր: Մինչ մենք սեղանին առջևը կեցած էինք, դրագիրը սկսաւ կապել բացուած ծրարները: Նախ խարբերու ծրարէն հանուած իբր քսան Հայերէն Աւետարան դրաւ Այնթապի Աւետարաններուն ծրարին մէջ որմէ թուրքերէն Աւետարաններ հանած էր: Երբ թուրքերէններն ալ խարբերու ծրարին մէջ կը դնէր ըսինք դրագիրն թէ սխալ կ'ընէր, և ուղղել տուինք: Եթէ բարեբախտաբար նամակատունը չգտնուէինք այն ատեն, ամիս մը ետքը երկու նամակ պիտի ընդունէինք, մին՝ խարբերգէն, և միւսն՝ Այնթապէն: Երկու նամակն ալ միևնոյն դանդաղ պիտի ընէին, այսինքն թէ, «Հիմա որ լուր առնելու կը փափաքինք մանաւանդ քան ուրիշ ժամանակ, ինչու համար այս սխալմունքը կ'ընէք, և մեզի Աւետարան կը զրկէք այնպիսի լեզուաւ զոր չենք հասկնար»: Եւ մենք նամակատան յանցանքին համար պիտի յանդիմանէիք երկու յարգոյ անձինք, այսինքն՝ լրագիրներն համբողջ և այս համբանքը ստուգողը:

Ասիկա կ'ըսենք նամակատան և հեռագրական տեսչութեան ուշադրութիւնը հրաւիրելու համար այնչափ զանգատներու որ կ'ըլլան նամակատան մէջ դործածուած սխալմանց դէմ: Նամակատան մեծապալու տեսչութեան զանգատները միշտ քաղցրութեամբ լսած է, և որովհետեւ մենք շատ հոգ կը տանինք և

մեծ ծախք կ'ընենք Աւետարաններն ըստ արժանւոյն պատրաստելու նամակատան համար, կը յուսանք թէ մեծապալու տեսչութեան հարկաւոր միջոցները կը հոգայ զանոնք անկորուստ և անվրէպ զրկել իրենց տեղերը:

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

Դուրսերէն Բողոքականաց աղագաւետարանը դրուած նամակաց տրուելու պատասխաններուն ծախքը, և յանձնուած գործերը տեսնելու համար նոյնպէս պէտք եղած ծախքը, նամակները գործներուն կամ գործերը յանձնողներուն կողմէն կանխիկ վճարուելու են:

ԱՅԼԵՒԱՅԼԻ

Դաղիոյ ծերակոյտը բաղկացնող անձինք, իրենց զբաղմանց կամ արուեստին նայելով, հետեւեալներն են. 1 եպիսկոպոս, 2 գործաւոր, 3 դեսպանագէտ (պէշ-լաշ), 3 փաստաբան տէրութեան խորհրդոյ, 4 բժիշկ, 6 երկրաչափ, 7 նաւային պաշտօնակալ, 9 ուսուցիչ համալսարանի, 14 դատաւոր, 17 գործարանի տեսչք, 20 անգամ Գաղիոյ ձեւարանին, 26 զինուորական պաշտօնակալ, որոնց 4ը գնդաւետ (Գրաւ) է, 21 զորավետ եւ 1 մարաշխատ Մնացեալ 188ին մեծ մասն է իրաւագէտ, դրագէտ, հոգատէր եւ վաճառական:

Լոնտոնի արքունի աստեղագիտական ընկերութեան ոսկի մետալը պիտի տրուի այս տարի Լըվէրէ անուն Գաղիացի աստեղագիտին՝ Լուսնիմագ եւ Երեւակ Կոչուած մալրական վրայ անոր դրութեան եւ տախտակներուն համար: Կ'ըսուի թէ Լըվէրէ Անգլիա պիտի երթայ անձամբ առնելու այն միտալը, եւ հաւանական է թէ Անգլիոյ մէջ աստեղագիտութեան յառաջագիմութեանը վրայ ճառ մը պիտի խօսի:

Ամենէն նոր վիճակագրութեանց նայելով, աշխարհի մեծամեծ քաղաքներուն բնակչաց մէջ մեռնողներուն թուոյն համեմատութիւնը սա է. Կալիֆորնիոյ մէջ կը մեռնի տարին 1,000էն 45 հոգի, Ալեքսանդրիոյ մէջ՝ 40, Հոմո՝ 57, Փէշթա՝ 56, Սմոգերտամ՝ 51, Պոմպոյ՝ 26, Բարիլ՝ 23, Պերլին՝ 23, Պրիւքսէլ՝ 24, Վիէնա՝ 24, Նիւ Եորք՝ 23, Ֆիլադելֆիա՝ 19, Գորէնհալ՝ 19:

ԲԱՆԱԲԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յունիս 29 ըստ Յուն., և յուլիս 11 ըստ Լատ. 1876

ՍԵՐՈՒԽՈՑ ՊՍՏԵՐԱԶՄԸ

Անցեալ շաբաթ Աւետաբերը մամլոյ նոր արուած էր, երբ լսուեցաւ թէ Սերուխա և Գարատաղ պատերազմ հրատարակեցին:

Հերսէքի ապստամբութիւնը 1875 յուլիս 15ին սկսաւ, և անատեն Սերուխոյ և Գարատաղի մէջտեղ ապստամբաց դուրսէն օգնութիւն արուելը խափանելու նպատակաւ համաձայնութիւն մը գոյացաւ, բայց այն ատենէն ի վեր Հերսէքի և Պոսնիոյ ապստամբութիւնը անունդ կ'առնէր Սերուխայէն և Գարատաղէն: Ուստի կայսերական կառավարութեան համար աղէկ է որ մինչև ցարդ ծածուկ մնացած թշնամիք իբրև յայտնի թըշնամիք երևան ելան:

Յուլիս 1ին Սերուխայիք սահմանն անցան և պահապան զօրաց վրայ կրակ ըրին: Յուլիսի 2ին Սերուխական երեք զօրաբաժին սահմանն անցնելով Թուրքիոյ հողին վրայ յարձակեցան: Իբր 20,000 հոգիէ բաղկացեալ զօրաբանակ մը Ալիքսանդէն (տես Աւետ. 20 թուոյն աշխարհացոյցը) Մարաա գետն անցաւ, և գետոյն ձախ կողմը Նիշէն քանի մը ժամ հեռաւ Միլանի կողմէ տեղին վրայ քալեց: Հոն Չէրքէզներու և պահեստի (հիթիյաթիէ) զօրաց վրայ յարձակած ըլլալու է, վասն զի տրպազրական տեսչութեան կողմէն հրատարակուած հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ վերոյիշեալ Օսմանեան զօրքն Իւրկիւպ քաջուեցան, և հոն գտնուած զօրաց օգնեցին Սերուխացոյ Իւրկիւպի վրայ յարձակումն ետ մղելու: Նոյն օրն երկրորդ զօրաբանակ մ'ալ, որ իբր 12,000 հոգիէ կը բաղկանար, Սերուխոյ Նաշէվաշ քաղաքէն քալեց դէպ ի հարաւ Նիշի արևելեան կողմը Շարքէօյ կոչուած գաւառը: Նոյն օրն իբր 10,000 հոգիէ բաղկացեալ երրորդ զօրաբանակ մ'ալ Լէշնիշայի հիւսիսային կողմէն Տրին գետն անցաւ Պելինի բերդը զարնելու, որ գետոյն արևմտեան կողմն է Սվրնիքէն վեր, և պահպանուած էր մէկ կամ մէկուկէս վաշտ զօրքով: Սերուխայիք հոն քանի մը անգամ ետ մղուեցան, և մինչև յուլիս 5 տաղադրական տեսչութեան կողմէն հրատարակուած հեռագրաւորները կը ծանուցանեն թէ Սերուխացոյ կորուստը մեծ եղաւ: Քաղաքին մէջ և շրջակաները 700 մեռեալ գտնուեցան, որոց մէջ կային

զօրապետ մը և շատ մը պաշտօնականներ: Սերուխական դրօշ մ'ալ առնուեցաւ: Հիմա Պելինի մէջ վեց վաշտ Օսմանեան զօրք կան, նաև Բրուփի թնդանօթաց մարտիկոց մը. ուստի կը յուսացուի որ այն տեղը թշնամոյն յարձակմանց դիմանալու կարող պիտի ըլլայ:

Յուլիսի 2ին Օսման փաշա Վիտինէն և Ստիլիէյէն (այս տեղը Աւետ. 20 թուոյն աշխարհացոյցին մէջ Գուլէ կոչուած է) քանի մը խումբ զօրքով Սերուխա մտաւ և սաստիկ պատերազմ ըրաւ 9,000 Սերուխացոյ հետ, որ Իսվրի մօտ պատնէշներու ետեւ ամրացած էին: Իսվր գիւղն սահմանագիծոյն վրայ, Ստիլիէյի արևմտեան կողմն է ճիշտ այն տեղն ուր կ'իյնայ աշխարհացոյցին մէջ «Սըրպիսթան» բառին ծայրի Ն գիրը: Թիմուզ գետն Իսվրի արևմտեան կողմն է, և գետէն կէս ժամ հեռու գիւղաքաղաք մը կայ որ Սայչար կը կոչուի: Վերոյիշեալ պատերազմէն ետքը Սերուխայիք իրենց ամրոցներն Օսմանեան զօրաց ձեռքը թողով Սայչար փախան, և Թիմուզ գետոյն վրայի կամուրջներն այրեցին: Յուլիսի 3ին Օսման փաշա այն կամուրջները նորոգել տուաւ Սայչարը զարնելու համար: Օսման փաշա եթէ Սայչարն առնէ, պիտի զարնէ Նէկօթին, որ Թիմուզ գետին բերնին մօտ է: Այսպէս ճամբայ պիտի բանայ Վիտինի զօրաբանակին Դանուբի եզերքէն դէպ ի Պէլկրատ քալելու, կամ կրնայ դէպ ի հարաւ քալել և ետևի կողմէն Ալէքսանդր զարնել, մինչդեռ Նիշէն եկած կայսերական զօրքը ճակատէն կը զարնեն զայն: Ալէքսանդէն Նէկօթին երթալու ճամբան Սայչարէն կ'անցնի:

Քանի մը օր առաջ Սերուխոյ իշխանը վստահացուցած էր մեծ եպարքոսը թէ ինք կը փախար Օսմանեան պետութեան ամբողջութիւնը պահպանելու: Միլան իշխանն այժմ կ'ըսէ թէ ինք Թուրքիոյ ամբողջութեան դէմ չպատերազմիր, այլ իր նպատակն է Հերսէքի և Պոսնիոյ համար նոր վարչութիւն մը ձեռք բերել:

Եւրոպական լրագիրք կ'ըսեն թէ Սերուխայիք Հերսէք, Գարատաղ, Պոսնիա, Սերուխա, Միլանիա, Վալաքիա, Պուլկարիստանի մէկ մասը, Դաղմալիա, և Աւստրիական Խրուագիսանը միացնելով Սերուխական մեծ կայսրութիւն մը կ'ազմելու նպատակաւ ներկայ պատերազմը յարու-

ցին: Սերուխացոյ այսնպատակն հաճելի չէ Աւստրիոյ և Րուսիոյ որ այսպիսի կայսրութեան մը հաստատուելուն դէմ են:

— Կառավարութեան պաշտօնաւորներուն մէջ մեծ դործունէութիւն կը տեսնուի պատերազմը յառաջ տանելու: Սերաւրը Էքրէմ և սպարապետ Ապուլու Բէրիմ փաշա անցեալ հինգշաբթի օր առկէ մեկնեցաւ երեք օրէն Նիշ համակու համար: Քառասուն վաշտ հետեակ զօրք և խել մը թնդանօթներ, նաև քանի մը խումբ ձիաւոր զօրք անցեալ շաբաթ Կ. պոլսէն անցան դէպ ի հիւսիս երթալու:

— Թունուսէն ինչպէս նաև Եգիպտոսէն զօրք կը զրկուին ի Կ. պոլսի:

— Դանուբի նաւատորմին, որ հինգ զրահաւոր նաւէ կը բաղկանայ, Վիտին հասած է: Ուրիշ երկու զրահաւոր նաւեր ալ ամենայն արագութեամբ կը պատրաստուին այն կողմերը զրկուելու: Վիտինէն քիչ մը վեր երկաթեայ դրոշք կոչուած տեղը գետոյն ջուրը ընդհանրապէս շատ ծանծաղուած է, ուստի կը մնայ տեսնել թէ զրահաւոր նաւերը պիտի կրնան անկէ անցնիլ Պելկրատ երթալու համար: Սերուխայիք պատնէշ կը շինեն Դանուբի եզերքը, Ատա գալէի գիւմացը որ կղզոյ մը մէջ շինուած բերդ մը է:

— Սերուխոյ դէմ պատերազմ բացուած ըլլալուն լուրը Կ. պոլսոյ Մահմետական բնակչաց մեծ ուրախութիւն պատճառեց: Վաղըթ կ'ըսէ թէ այս պատերազմը Թուրքիոյ համար օրհնութիւն մ'է, որուն շատնց կը փափաքուէր: Պատերազմի ծախքը հոգալու մասին կառավարութեան օգնելու համար հանգանակութիւններ բացուեցան:

— Գարատաղի զօրքը Փոսկորիցայի վրայ յարձակեցան, բայց ետ մղուեցան: Տէրվիշ փաշա հրամանատար կարգուեցաւ Շգոտրայի զօրաց որ Գարատաղի դէմ կը պատերազմին, և ոստիկանութեան նախարար պաշտօնեայ Ապտի փաշա 15,000 հրացանով Շգոտրա գնաց Չէրքէզներն և ուրիշ անկանոն զօրքեր զինելու և կազմելու համար: Ապտի փաշա յառաջագոյն պատերազմած է Գարատաղի մէջ, և երկիրը աղէկ կը ճանչնայ: Նիզուա իշխանն ի զէն հրաւիրած է 17 տարեկանէն մինչև 70 տարեկան Գարատաղիները: Գարատաղ Թուրքիոյ դէմ պատերազմելու համար առ առաւելն 10,000 էն մին-

չեւ 13,000 մարդ հաղիւ կրնայ ոտք հանել :

— Սերուիւոյ դէմ պատերազմելու համար 17 տարեկանէն մինչեւ 70 տարեկան Մահմետական Պանիայի-ներն ի դէն հրաւիրուեցան :

— Սերուիւոյ քանի մը օր առաջ Դանուբէն անցնող Աւստրիական շո-ղեմաւ մը վրայ կրակ ըրին :

— Շատերը կը հարցունեն թէ Սերուիւոյ և Գարատաղի դէմ շրջ-կուած զօրքէն ի՞նչու լուր չկայ : Ան-տարակոյս ասոր մէկ պատճառն այն է թէ կառավարութիւնը չուզեր որ Սերուիւոյ իր զինուորական շարժ-մանց վրայ յառաջնմէ տեղեկութիւն տան : Ուրիշ պատճառ մըն ալ սա է թէ բաց Օսման փաշայի Ատլիյէն յա-ռաջ խաղացած ատեն ըրած պատե-րազմէն, մինչև ցարդ եղած պատե-րազմաց մեծագոյն մասն ուրիշ բան չէր բայց միայն զինեալ հետազօտու-թիւններ : Անտարակոյս Սերուիւոյ նպատակն է Պանիա մտնել, և մաս-նաւորաբար գրաւել այն նեղ կիրճն որ կայ Սերուիւոյ և Գարատաղի մէջ-տեղ : Ուստի կը կարծուի թէ մեծ պատերազմ պիտի ըլլայ Եֆէսիպա-ղարի և Վիշկրաւի մէջտեղ : Հաւա-նական է թէ սերտորէ Էքրէմին ալ նպատակն է Սերուիւ մտնել և Սեր-ուիւոյ զօրքը հոն զբաղեցնելով չթողուլ որ Պանիոյ վրայ յարձակին :

— Տարագրական տեսչութեան կողմէն հրատարակուած հերազրալրոց նայելով, Սերուիւոյ յուլիսի 6ին Սէնիչայի մօտ Օսմանեան զօրաց վրայ, և յուլիսի 7ին և 8ին երկու տարբեր տեղերէ ալ Եֆէսիպաղարի ամրոցնե-րուն վրայ յարձակեցան : Բայց յիշ-եալ երեք յարձակմանց մէջ ալ Սեր-ուիւոյ կը հաջողեցան : Օսմանեան զօրքը յարձակեցան պատնէշի մը վը-րայ, զոր Սերուիւոյ շինած էին Եֆէսիպաղարի ամրոցաց վրայ նայող բլուրի մը գագաթը, և քանի մը թնդանօթ և բաւական ռազմամթեր գրաւեցին :

— Սէնիչայի Օսմանեան զօրաց հրամանատարը կը ծանուցանէ թէ յուլիսի 7ին պատերազմէն ետքը դաշտին վրայ 467 Սերուիւական հրա-ցան ժողովուեցաւ : Լա Թիւրքի թղթակիցը Վիտինէն կը գրէ թէ Սերուիւոյ, որ Պելկրատոսըէն անցնելու փորձ ըրին, յաղթուեցան և կայսերական զօրքէն հալածուե-ցան մինչև իրենց երկիրը : Նոյն թըղ-թակիցը կ'ըսէ նաև թէ, Ատլիյէի Օսմանեան զօրքը յուլիսի 10ին պիտի

յարձակէին Վիտինի մօտ Կանսովայի մէջ դուռներէ Սերուիւոյ զօրաց վրայ : Կանսովա Վիտինէն հեռու է իբր ութ ժամ դէպ ի հիւսիսային ա-րեմուտք : Սերուիւոյ Կանսովայի մէջ տեսնուելէն կ'երևի թէ Նիկո-թիին մէջ գտնուած Սերուիւոյ Օսման փաշայի Սայշարի վրայ քաղելը տեսնելով անոր վերջնապահ զօրաց վրայ յարձակել սպառնացան, և այս-պէս յաջողեցան Օսմանեան զօրաց դէպ ի Սայշար յառաջ քալեն արդե-լել : Օսման փաշա ալ Վիտին աղա-տելու համար իր զօրաց դէպ մէկ մասն ետ դարձնելու ստիպուեցաւ :

— Մեծ եպարքոսը Սերուիւոյ դէմ զրկուած բանակին հրամանատարաց հետ ամէն ատեն թղթակցելու հա-մար իր ծովեղբորայ ապարանքին մէջ յանուկ հեռագրատուն մը բացաւ :

— Բուսթիլի երկաթուղին կառա-վարութեան զօրքը փոխադրելու կը գործածուի : Ընկերութիւնն ասոր համար իր աւելարդ կառքերը Պոլիս բերած է :

— Անցեալներն ոստիկանութեան զինուոր մը Գիոս կղզոյն մէջ Յոյն մը սպաննեց : Ի սկզբան անդ այս պատճառաւ մեծ շփոթութիւն ծա-գեցաւ, և օտար տէրութեանց պա-տերազմական նաւերը հոն դացին : Բայց ետքը խաղաղութիւնն և ապա-հովութիւնը հաստատուեցաւ, ոստի-կանութեան զինուորն ալ մահուան դատապարտուեցաւ :

— Կառավարութիւնը մօտերս ծա-նոյց թէ արժէթղթոց չահերուն և դրամատանց վճարումը ժամանակ մը ևս պիտի յետաձգուի :

— Բ. դուռը անցեալ շաբաթ Բու-մանիոյ կառավարութեան ծանոց թէ Դանուբի կայսերական նաւատորմիզը թիմոդ գեալին բերնէն վեր պիտի չլլէ :

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անդղիոյ խորհրդարանին վիճաբա-նութիւններն աւելի որոշ կերպով ցուցուցին Անդղիոյ նպատակը : Անդ-ղիա կ'ուզէ պնդել որ ուրիշ կառա-վարութիւնը յարգեն 1856ի դաշնադ-րութիւնը, և Անդղիա այս բանը կ'ընէ հաւատարմով որ կայսերական կառա-վարութիւնը բոլոր իր հաշտակաց պիտի տայ յիշեալ դաշնադրութեան մէջ երաշխաւորեալ հաւատարու-թիւնը :

— Անդղիոյ աղաքական կուսակ-ցութիւնը պատեհութիւն առնելով իրաց ներկայ վիճակէն, կը յարձակի Մը. Տիզրայէլի և ներկայ պաշտո-

նէից աշխարհաւարութեան դէմ, և խոսիւ կը քննադատէ անոնց դործը, և անոնցմէ լիւր լի բացատրութիւն կը պահանջէ թէ Անդղիա ինչ դիպք պիտի բռնէ Բուսիոյ և Երոպայի միացեալ տէրութեանց նկատմամբ : Յիշեալ կուսակցութիւնը կը պնդէ նաև թէ Անդղիոյ առաջին պաշտո-նէին դաշնադրութեանց նկատմամբ ունեցած դադարաւորն Անդղիոյ ժո-ղովրդեան մեծագոյն մասին դադա-րարը չէ :

— Եւրոպական լրագիրքը կ'ըսեն թէ Աւստրիոյ կառավարութիւնը պիտի ընդդիմանայ Թուրքիոյ նաւատորմին Սերուիւոյ գետեղերեայ քաղաքները զարնելուն դէմ, որպէս զի յիշեալ գետոյն մէջ բանող Աւստրիական շո-ղեմաւուց միջոցով եղած վաճառա-կանութեան փաստ չպատահի :

— Հաւանական է թէ Գաղիոյ պաշ-տօնեայք մօտերս պիտի հրաժարին : Արմատական բաւական մեծամաս-նութիւն կաղմած են մամուլոյ նկատ-մամբ նոր տնօրինութիւն մը ընելու, որուն շատ դէմ են ներկայ պաշտօն-եայք :

— Սերուիւոյ յոյս յայտնած էին Յունաստանէն օգնութիւն ընդունե-լու, բայց Աթէնքէն դորնուած հե-ռագիր մը կ'ըսէ թէ Յունաստան այն-պիսի օգնութիւն պիտի չտայ :

ՀԵՌԱՐԱԿԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վիէնա, յուլիս 8

Լրագրաց մէջ հրատարակեալ զի-նուորական դիտողութիւններն Օս-մանեան զօրաց պատերազմական հրմ-տութիւնն և քաջութիւնը կը դուրսն-նան :

Վիէնա, յուլիս 9

Աւստրիոյ և Բուսիոյ կայսերք կա-տարեալ համաձայնութեամբ իրարմէ բաժնուեցան : Աւստրիոյ կայսրը Վիէ-նա դարձած ատենը զինքը դիմաւո-րելու դացողներուն ըսաւ. «Ապա-հով եղիք : Ես այս ճամբորդութե-նէս շատ դոհ եղայ :»

ԵԼԵԻՄՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵԻՏԻԱԿԱՆ

Յունիս 28, յուլիս 10, 1876

գնատիւտ	11-10 Բուս. երկաթ. բաժինք	32.
ԴՐԱՄՔ, Օսմ. լիւրան	100 էն	
Մ. ճիւղի	103 1	Բուսիոյ բոլ
Ան. ճիւղի	107 1	Նաթիւն
Պղինձ ստակ	140	Անդղ. լիւր

Ամերիկայի միսիոնարաց ընկերութեան կողմէն
Խմբագիր Ջ. Ք. ԿԻՆ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԳՈՒԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
Ձագմագնըլար, Յակոբեան խան, Թիւ 12.